

Toinen maailmansota ja Suomen maine ”lännen” arvioimana

Pienen kansan asema suurvaltojen sodassa

Aira Kemiläinen

Kun aikaa on kulunut jo 60 vuotta, Neuvostoliitto on hajonnut ja julkisesti on todettu Stalinin rikokset ja kommunistisen järjestelmän aiheuttamat tuhot, Suomen valtio voisi kumota sotasyllisyysoikeudenkäynnin tuomiot laittomina ja väärinä sekä liittää päätökseen selvityksen talvi- ja jatkosotaan johtaneista syistä ja tapahtumien kulusta. Silloin kävisi ilmi, että Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 1939 ja että Suomi ei tukenut kansallissosialistista Saksaa, vaan käytti sitä hyväkseen, kävi erillissotaa sekä onnistui siinä siten, että Suomea ei miehitetty, vaan maa säilytti itsenäisyytensä.

Kun suomalainen toista maailmansotaa koskevissa näyttelyissä huomaa jonkin virheen Suomen osalta, sitä valitetaan, mutta samalla sanotaan, että sehän koskee niin vähäistä asiaa. Suurvaltojen edustajilla on taipumus katsoa, että pienet valtiot ovat suojaatteja, liittolaisia tai vihollisia. Kun Neuvostoliitto oli hyökännyt Suomeen 1939 ja pakottanut sen suostumaan huonoon Moskovan rauhaan maaliskuussa 1940, sitä arvosteltiin, mutta Suomen jatkosota 1941 samalla puolella kuin Saksa selitettiin taisteluksi kansallissosialismin – ihmiskuntaa uhkaavan suurimman vaaran – puolella. Suomi kävi jatkosotaa vain Neuvostoliittoa vastaan, mutta Iso-Britannia kommunistivaltion liittolaisena veti Suomen toiseen maailmansotaan julistamalla sille sodan 6.12.1941.

Yhdysvaltain presidentti Roosevelt oli myötämielinen Suomelle, mutta katsoi, että Neuvostoliitto diktatuurina oli Amerikalle ja ihmiskunnalle vähemmän vaarallinen kuin Saksa, ja sitä paitisi se puolusti omaa maataan [1]. Sivuasiaksi jäi, että Neuvostoliitto itse oli vähän ennen miehittänyt Baltian maat ja yrittänyt samaa Suomessa. Suurvaltaa oli autettava suurvaltaa vastaan, kun taas pienet valtiot jätettiin oman onnensa nojaan.

Suomi luettiin toisen maailmansodan häviäjiin, mikä vahvistettiin Pariisin rauhassa 1947 sekä sotasyllisyysoikeudenkäynnissä, jossa kahdeksan johtavaa poliitikkoa tuomittiin siitä, että he olivat johtaneet Suomen sotaan ja estäneet rauhan tekemistä. Tämä asenne oli päätetty suurvaltojen kokouksissa. Kansallissosialismin syyllisyys ja Saksaan suuntautunut viha tulivat siis myös Suomen osaksi.

Suomen poliittinen asema oli niin vaikea 1940–1970-luvuilla, että sodan tapahtumien käsittely Suomen kannalta jätettiin vain historiankirjoituksen asiaksi, ja Neuvostoliiton myötäilyn takia julkinen sana painoi totuudenmukaiset esitykset huomaamattomiin ja nosti esiin ne tulkinnat, joissa Suomi nähtiin syyllisenä joko reaali politiikan puutteeseen tai saksalaismielisyyteen. Kun kansainvälisissä esityksissä pääpaino pantiin sille maailmansodan jaksolle, joka alkoi Saksan hyökkäyksestä Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941 ja painettiin piiloon vuodet 1939–40 eli aika, jolloin Neuvostoliitto ja Saksa elokuussa 1939 tekivät Molotov–Ribbentrop-sopimuksen ja Neuvostoliitto hyökkäsi Puolaan ja Suomeen sekä alisti Baltian valtiot, niin Suomen katsottiin hyökänneen Neuvostoliittoon. Aluksi Neuvostoliitto väitti Suomen olleen hyökkääjä ja myöhemmin se hävitti talvisodan historiasta. Käytännössä länsiliittoutuneet mukautuivat tähän.

1940-luvulta eteenpäin Suomi rakensi suhteita länteen uuden tilanteen pohjalta. Toivottiin, että ajan kuluessa objektiivinen historiankirjoitus tekisi myös Suomelle oikeutta ja vääristymät siten korjaantuisivat. 1900-luvun jälkipuolella voitiin vielä Suomessa puhua menetetyistä Karjalasta ja sen palauttamisesta. Olihan Porkkala jo 1956 saatu takaisin. Vuosisadan lopulla ja 2000-luvulla virallinen Suomi on yhteydenpidossa Venäjän kanssa vaiennut toisen maailmansodan tapahtumista. Hyvin hiljaisesti se vieläkin uskaltaa tuomita Baltian maiden miehityksen.

Neuvostoliiton hajottua 1990-luvun alussa korjattiin Suomessa vain sitä, mikä voitiin kumota omalla julistuksella, kuten YYA-sopimus. Voitonjuhlien yhteydessä 2005 Suomen presidentti tosin puhui itsestään selvänä asiana ”erilissodasta”, mikä sai aikaan ärähdyksen Venäjän puolelta.

Naapuriaan vastaan hyökkäilevä Suomen valtio

Onko Suomen maine palautunut lännessä objektiivisen historiankirjoituksen mukana? Meillä usein unohdetaan, että suomenkielisellä historiankirjoituksella ei ole kaikua lännessä. Myös länsimaiset historianantajat – erikoisalan tutkijoita lukuun ottamatta – ovat saaneet tietonsa historian yleisteoksista, jotka ovat toistaneet toisen maailmansodan kuvausta niiltä vuosikymmeniltä, jolloin viha Saksaa ja sen liittolaisia kohtaan oli ylimmillään. Tämä selittää seuraavan, itenäisen Suomen toimia esittäneen lausuman nationalismin tutkimuksen piirissä vuonna 2004. Tunnettu nationalismin tutkija John Hutchinson käsitteli myyttejä teoksessaan *Myth against myth: the nation as ethnic overlay* [2]. Käyttäen lähteenä William A. Wilsonin vuonna 1976 ilmestynyttä Suomen kansanrunoutta esittelevää teosta *Folklore and Nationalism in Modern Finland* hän vuonna 2004 esitti päättelyn, joka saattaa Suomen kuvan valtiona outoon valoon [3].

Hutchinson katsoi, että kerätessään kansanrunoja Itä-Karjalassa suomalaiset olivat ihastuneet tähän ”pyhään alueeseen” siinä määrin, että itenäistynyt Suomen valtio oli kaksi kertaa sodalla yrittänyt vallata sen. Englanninkielisessä muodossa kohta on seuraava:

”During the late nineteenth century tens of thousands of young members of the Finnish middle classes visited Karelia to tap its poetry, and after Finnish independence the Finnish nation-state fought two wars with the USSR in order to claim this sacred region for the nation (Wilson 1976: 47, 141-3).” [4]

Wilsonin teoksessa on ajan tavan mukaan Suomea arvosteleva sävy, jossa folkloristien haaveet ja Suomen valtion toiminta sekaantuvat, mutta Hutchinsonin omista päätelmistä kehittyi näkemys vasta itsenäistyneestä Suomesta eräänlaisena berserkkivaltiona, joka lähetti sotureitaan hyökkäilemään naapurivaltion alueelle. On syytä epäillä, että taustalla on se kuva, jonka Hutchinson on sota-aikaa kuvaavaa kirjallisuutta lukiessaan saanut. Jos hän tarkoitti talvisotaa ja

jatkosotaa, niin kuva tapahtumien kehityksestä muistuttaa Neuvostoliiton tulkintoja, mutta näyttää siltä, että länsivaltojen tarinat ovat osittain seuranneet niitä.

Toisen maailmansodan kuvauksissa Suomen tapahtumat vuodesta 1941 lähtien samaistettiin liittoutuneiden vihaamien kansojen toimiin. Julkaisujen lyhyet maininnat olivat usein virheellisiä, ja asioista vaiettiin, jolloin saattoi syntyä väärä kuva. Samalla kun kansallissosialismi esitettiin pahimmaksi ihmisoikeuksia loukkaavaksi ideologiaksi, Neuvostoliiton ja kommunistisen ideologian aggressiivisuudesta ja brutaalisuudesta vaiettiin. Länsivallat katsoivat edustavansa ihmillisyyttä ja demokratiaa, ja tärkeä liittolainen haluttiin nähdä edullisessa valossa.

Lisäksi vaikka talvisota mainitaan ja jopa kerrotaan, että Kansainliitto erotti Neuvostoliiton jäsenyydestään, se ei anna aiheutta tämän valtion arvosteluun.

Brittiläistä logiikkaa moraalisisessa arvostelussa

Nationalismin historian tutkimuksessa on eturivissä Hugh Seton-Watsonin vuonna 1977 ilmestynyt teos *Nations & States*, jossa tarkastellaan kansojen ja valtioiden kansallista kehitystä. Suomen kehitys käsitellään Skandinavian yhteydessä itsenäistymiseen saakka etupäässä oikein. Sen jälkeen tosin sanotaan, että puolalaiset, Baltian kansat, suomalaiset ja Romanian bessarabialaiset erosivat Venäjästä kahdeksikymmeneksi vuodeksi [5]. Mihin suomalaiset katosivat? Suomi on varmaan niputettu miehitettyihin maihin.

Toisen maailmansodan osalta seuraa vain lyhyt maininta ja ohimennen esitetty syyllistävä toteamus. Kun Seton-Watson moittii arabeja siitä, että palestiinalaisia ei yritettykään asuttaa, niin hän kiittää saksalaisia ja suomalaisia tarmokkaiden yrityksistä asuttaa ne omat kansalaisensa, jotka oli karkotettu asuinsijoiltaan siitä syystä, että Saksa ja Suomi olivat olleet aggressiivisia naapureitaan kohtaan:

”Whereas the governments of Germany and Finland had made tremendous efforts to absorb hundreds of thousands of expellees in their economies, the governments of Arabic-speaking countries, with the partial exception of Jordan, had done nothing. On the contrary, they had left the Palestinian refugees in miserable conditions, deliberately inciting them to hatred and revenge against Israel. For their part the Arabs could reply that, whereas Germans and Finns had been expelled as a consequence of German and Finnish aggression against their neighbours, the

Palestinian Arabs had been peaceful residents in their own country, whom foreign Israeli invaders had driven from their homes.” [6]

Todellisuudessa yli 400 000 karjalaista oli joutunut jättämään heimon vanhat asuinpaikat Karjalan kannaksella ja Laatokan rannoilla, kun Neuvostoliitto oli hyökännyt Suomea vastaan marraskuussa 1939 ja Suomen oli 105 päivää yksin puolustettuaan maataan pakko tehdä rauha raskain ehdoin. Eivätkö he sitä ennen olleet rauhallisia asukkaita omassa maassaan?

Kirjoittajan logiikan mukaan – tai tietämättömyyden vuoksi – alueen riisto 1940 oli suomalaisille ansaittu rangaistus siitä, että he seuraavana vuonna 1941 yrittivät vallata nämä karjalaisten alueet takaisin ja samalla turvata Suomen, sillä Neuvostoliiton tarkoitus selvästi oli ollut vallata koko Suomi [7]. Suomen osalta moni anglosaksi näyttää olleen samaa mieltä.

Kuva Suomen toiminnasta anglosaksien teoksissa ennen Neuvostoliiton hajoamista

En käsittele tässä erikoistutkimuksia, jollainen oli esimerkiksi eversti Albert Seatonin 1970 Yhdysvalloissa ilmestynyt laaja teos venäläis-saksalaisesta sodasta 1941–45 ja jossa Suomelle on suotu runsaasti huomiota. Vertailun vuoksi palataan siihen myöhemmin.

Seuraavassa on muutamia esimerkkejä englantilaisten ja amerikkalaisten tavasta käsitellä Suomen kysymystä toisen maailmansodan yhteydessä. Esimerkkeinä käytän mm. seuraavia kirjoja:

1) Amerikkalaisen Princetonin yliopiston professorin R. R. Palmerin teos uusimman ajan historiasta, jota käytettiin ruotsinnettuna ja suomennettuna kurssikirjana myös suomalaisissa yliopistoissa 1960- ja 1970-luvuilla. Se oli ilmestynyt 1950 ja uudistettu 1956 [8].

2) Myöhemmin (1970) toinen Princetonin professori Felix Gilbert julkaisi vuoden 1890 jälkeistä aikaa koskevan osan sarjaan *The Norton History of Modern Europe* [9].

3) Amerikkalaisen Barnard Collegen professori René Albrecht-Carrié julkaisi Englannissa 1958 Wienin kongressin jälkeistä Euroopan diplomaattista historiaa koskevan kirjan [10].

4) Englantilainen W. N. Medlicott oli jo 1940 julkaissut Iso-Britannian ulkopoliittikkaa käsittelevän teoksen. Se ilmestyi 1968 laajennettuna käsitellen vuosia 1919–1963 [11].

5) *The New Cambridge Modern History* teoksen XII osa (1960) koskee aikaa 1898–1945. Siinä on

niukasti käsitelty toista maailmansotaa ja Suomi on vain mainittu Neuvostoliiton alistamien kansojen joukossa. Ensimmäisessä maailmansodassa taas Suomi yllättävästi luetaan Saksan miehittämiin maihin [12].

Koska Moskovan rauha 1940 mainitaan yleisteoksissa vain ohimennen ja kun rauhanehtoja ei juuri käsitellä, niin lukija ei tiedä, miten kohtalokkaita menetykset olivat Suomelle [13]. Palmer esitti Suomen talvisodan korrektisti ja mainitsi suomalaisten urhoollisen taistelun. Muuten urhoollisuus ja Suomen aikanaan nauttima myötätunto tuodaan esiin harvoin.

Palmer kertoi, että Suomen itäraja oli ”vain 3½ p:nk:n päässä Leningradista” [14], ja hän käytti sanontaa: ”Neuvostoliitto otti takaisin Karjalan” [15]. Kun ei tiedetty, että Venäjältä irtautuneet alueet olivat olleet historiallisia kokonaisuuksia, valtioita, kuten Suomi, ja kansallisuuksien hallintoalueita, kuten Viro, niin voitiin ilmeisesti ajatella, että Venäjä otti osan omaansa pois! [16]

Palmer totesi myös, että Kansainliitto erotti Neuvostoliiton jäsenyydestään. Sen mainitsivat myös Medlicott ja Albrecht-Carrié [17]. Jos se olisi todettu painokkaammin, olisi lukija ehkä miettinyt enemmän, kuka oli syyllinen.

Rauhanteossa 1940 menetettyä aluetta Palmer kuvasi ”hiukan suuremmaksi” kuin oli ollut Neuvostoliiton 1939 vaatima alue, mutta hän ei anna täyttä kuvaa Suomen menetyksen suuruudesta. Historiallinen Viipuri kun oli Suomen toiseksi suurin kaupunki, kannas ja Laatokan rannat olivat taloudellisesti ja kulttuurin kannalta arvokkaita. Karjalaiset hajotettiin muuhun Suomeen, ja uusi raja teki Suomen puolustuksen vaikeammaksi. Anglosaksit lienevät ymmärtäneet suurvallan ”reaalipoliittikkaa”.

Saksalainen maailmanhistoria *Historia Mundi* (1961) sanoo, että rauhanteko 1940 merkitsi Suomelle suuria alueluovutuksia [18]. Usein Suomi käsitellyissä teoksissa menetti vain ”joitakin alueita”.

Gilbert sanoi, että Venäjä aikoi parantaa sotilaallista puolustuslinjaansa pohjoisessa, hyökkäsi Suomeen marraskuussa 1939 ja suomalaiset suostuivat maaliskuussa 1940 ”vaadittuun rajan korjaukseen” [19]. Toisen maailmansodan lopullisista rauhanehdoista puhuessaan hän sanoo, että uusien rajojen vetäminen ei aiheuttanut suuria muutoksia. Järjestelyt olivat verraten vähäisiä ja liittoutuneet pitivät huolta siitä, että suuria konflikteja ei syntynyt [20]! Tosiasiassa miehitetyt maat olivat täysin lyötyjä. Suomi menetti – kirjoittajan mielestä varmaankin ”vain” – Petsamon ja Karjalan kannaksen.

Albrecht-Carrié esittää jokseenkin korrektisti talvisodan ja mainitsee myös ideologian hyväksikäyttönä sen, että Neuvostoliitto 1.12.1939 perusti Suomeen kansantasavallan, joka tosin jäi syntymättä. Talvisotaa kirjoittaja piti vähäpätöisenä, koska se ei liittynyt laajempaan sotaan: "Of the Finnish war little need be said." Pienen kansan taistelu jättiläistä vastaan ja selviytyminen oli hänelle pikkuasia. Samoin hän arvosteli lopputulosta. Moni seurasi tyytyväisenä Venäjän vaikeuksia, mutta lopputulos oli selvä. Suomen oli luovutettava Karjalan kannas ja Viipuri sekä Hanko. Olosuhteisiin katsoen nämä olivat yllättävän lempeät ehdot! [21]

Sen jälkeen Suomi mainittiin Albrecht-Carrién kirjassa Neuvostoliiton ja Saksan neuvottelujen yhteydessä loka-marraskuussa 1940. Hän erehtyy sanoessaan, että Neuvostoliitto silloin vaati Saksan joukkojen vetämistä pois Suomesta. Lie neekö hän tarkoittanut kauttakulkujoukkoja [22]. Maassa oli tosiasiaa Hangossa venäläisiä sotilaita. Todellisuudessa Saksa tuona aikana kieltäytyi hyväksymästä Neuvostoliiton ilmoittamia Suomen valtausaikeita.

Suomen vaiheita sodassa ei kerrota tämän jälkeen, joskin vuoden 1942 kartassa Suomi on merkitty akselivaltojen liittolaiseksi. Sodan viime vaiheita kuvattaessa sanotaan, että Romania, Suomi ja Unkari luokiteltiin Saksan satelliiteiksi, mutta ne samoin kuin Italia ja Bulgaria katsottiin vain toisen luokan vihollisiksi. Kirjoittaja sanoo, että Suomi, joka oli tullut uudelleen sotaan (?) Saksan avulla, joutui rangaistukseksi (*sic*) syyskuussa 1944 luovuttamaan Neuvostoliitolle edellisessä sodassa luovutetut alueet sekä eräitä lisäalueita ja maksamaan vahingonkorvauksen [23].

Mitä lempeyteen tulee, niin mainittakoon, että saksalainen *Das neue Fischer Lexicon* (1981) väittää Suomea koskevassa artikkelissaan, että Suomi 1947 Pariisin rauhassa sai länsivaltojen avulla armeliaan kohtelun ("wurde ... von den Russen schonend behandelt") [24]. Suomalaisen käsityksen mukaan länsivallat antoivat kaiken tapahtua melkein niin kuin Neuvostoliitto halusi. Seatonin mukaan Stalin suostui länsivaltain painostuksesta itsenäistymään, että Suomi saisi säilyttää itsenäisyytensä [25]. Kokonaisen heimon kotiseudun menetystä siis tuskin kannatti mainita.

Mikään näistä yleisteoksista ei pidä Suomen itsenäisyyden säilymistä Suomen oman taistelun ansiona, ei talvisodan voittojen eikä kesän 1944 Talin–Ihantalan torjuntataistelun, joka esti venäläisiä tunkeutumasta maahan, kuten heidän armeijansa tunkeutuivat jokaiseen maahan Baltian–Bulgarian linjalla. Sodan kovuutta vähäteltiin

huomauttamalla, että venäläiset käyttivät vain vähäisiä osia joukoistaan. Ei huomattu, että lähes 50 kertaa suuremman maan vähäisetkin joukot olivat miesvoimaltaan ja resursseiltaan ylivoimaisia suomalaisten armeijaan nähden.

Kuvattuaan Baltian valtioiden sovjetisoimista Palmer päätyi siihen, että molemminpuolisten petoksien jälkeen saksalaiset hyökkäsivät Neuvostoliittoon. Romania, Bulgaria ja Unkari liittyivät vuoden alussa 1941 akselivaltoihin, ja vahvistettuna suomalaisilla, romanialaisilla, unkarilaisilla ja italialaisilla joukoilla heitti Saksa kolme miljoonaa miestä Venäjää vastaan [26]. Mistään ei käynyt ilmi, että Suomi ei liittynyt akselivaltoihin, tai että suomalaiset pitivät sotaansa talvisodan jatkona ja kävivät erillissotaa. Nähtävästi ei tiedetty, että Suomen armeija ei ollut saksalaisten komennossa.

Puuttumatta Suomen sotaan enempää Palmer sanoo, että 1944 Romania, Suomi ja Bulgaria antautuivat. Tämä oli Suomen osalta selvä virhe. Lopulta todetaan, että Pariisin rauha 1947 allekirjoitettiin Italian, Romanian, Unkarin, Bulgarian ja Suomen kanssa, ja nämä valtiot maksoivat vahingonkorvausta ja hyväksyivät "jotakin räjähkorjauksia" [27]. Kylmän sodan alkamisen yhteydessä Palmer totesi Suomen hyväksi, että vain Suomi, Itävalta ja Kreikka jäivät rautaesiripun ulkopuolelle [28].

Vaikka Palmer ei ollut kommunismin ystävä, hänen arvionsa Stalinista oli ylistävä. Stalinin uhrin ja vastustajien eivät voineet kieltää hänen suuria saavutuksiaan: teollistamista, isänmaan puolustamista sekä kansallisten päämäärien ja kansainvälisen kommunismin edistämistä [29]. Palmerin mielestä totalitarismin kielteiset puolet jäivät suurten saavutusten varjoon.

W. N. Medlicott totesi, että Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen aiheutti brittien mielipiteissä Venäjän vastaisuutta, koska hyökkäystä ei voinut pitää puolustautumisena Saksaa vastaan. Neuvostoliiton kommunismia pidettiin silloin natsismin kaltaisena ("the predatory twin of Naziism"). Tämä ideologiain rinnastus on harvinaisen.

Myös Medlicott kertoo, että Kansainliitto erotti Neuvostoliiton jäsenyydestään ja että tämä hylkäsi Iso-Britannian ehdotuksen tulla välittäjäksi. Hän toteaa brittien moraalisesti tuomitsevan asenteen, mutta puhuessaan Suomen avustamissuunnitelmasta keväällä 1940 hän pitää sitä mielettömänä, koska britit olisivat saaneet myös neuvostoarmeijan vihollisiinsa [30]. Neuvotteiluista Englannin ja Neuvostoliiton välillä käy ilmi, että Englanti 1942 oli valmis hyväksymään

Neuvostoliitolle uudet rajat Puolaa lukuun ottamatta [31]. Silloin sopimus kariutui, mutta – kuten tiedetään – sen jälkeen Englannin asenne oli Suomeen nähden kyyninen, kuten se oli ollut Iso-Britannian julistaessa Suomelle sodan. Vuoden 1942 jälkeen Medlicott mainitsi Suomen vain lopullisen rauhan yhteydessä [32].

Suurvaltojen asenne ilmeni siten, että vaiettiin, salattiin ja vääristeltiin asioita. Pienemmille valtioille tämä merkitsi suuria poliittisia ja taloudellisia menetyksiä ja sodan jälkeen maineen menetystä. Suomen kohdalla todellinen tapahtumien kulku jäi unhoon ja Suomi leimattiin milloin Saksan, milloin Neuvostoliiton satelliitiksi.

Suomi ei ollut Saksan eikä Neuvostoliiton satelliitti

Suomi luettiin siis laajalti Saksan satelliittien joukkoon. Yleensä ei mainittu, että Suomi ei ollut tehnyt liittosopimusta Saksan kanssa eikä mitenkään lähestynyt kansallissosialismia. Baltian historian tutkija David Kirby kuitenkin sanoi vuonna 1995 – siis Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen – kesän 1944 tapahtumista puhuessaan, että Suomi ei ollut Saksan tottelevainen satelliitti [33].

Puhuessaan (1970) sodanjälkeisestä ajasta Gilbert oli puolestaan sanonut ”Sopimuksia Neuvosto-Venäjän ja satelliittien välillä” otsikoidussa luvussa, että samanlaisia sopimuksia kuin Tšekkoslovakian, Puolan ja Jugoslavian välillä tehtiin 1948 Bulgarian, Romanian, Unkarin ja Suomen, entisten akselivaltojen satelliittien kanssa [34]. Kuvatessaan vuoden 1945 tilannetta *The New Cambridge Modern History* (1960) kertoi, että Venäjä oli liittänyt omaan valtioonsa Liettuan, Latvian ja Viron, sulattanut laajoja alueita Saksalta, Puolalta ja Romanialta sekä alentanut kahdeksan valtiota: Suomen, Puolan, Tšekkoslovakian, Unkarin, Romanian, Jugoslavian, Bulgarian ja Albanian satelliittien asemaan [35]. Kirjoittaja tosin lisäsi, että vain Suomi ja Jugoslavia välttivät täydellisen alistamisen Moskovalle. Gilbertin teoksessa on vuoden 1950 tilannetta kuvaava kartta. Suomen kohdalla on merkintä ”itsenäisen vuoden 1955 jälkeen” [36]. Hän ei selitä, mitä Suomi olisi ollut sitä ennen.

Norman Davies, joka oli muuten verraten tarkka, sanoi vielä 1996 sodan 1944 päättyneen siihen, että Neuvostoliitto miehitti Suomen ja että Suomi 1947 sai rajoitetun suvereenisuuden. Suomea hän tosin käsitteli luvussa puolueettomista valtioista [37].

Albrecht-Carrié ei puhunut Suomesta väli-
rauhanteon 1944 jälkeisessä historiassa paitsi
että veti kuitenkin 1957 rautaesiripun Suomen
itärajalle [38].

Tavat kuvata Suomen asemaa toisen maailmansodan jälkeen osoittavat, että länsiliittoutuneet olivat luovuttaneet Suomen Neuvostoliiton etupiiriin. Suomi itse ei sitä tunnustanut, mitä ulkomaat eivät julkisesti halunneet myöntää, vaan Suomesta puhuttiin jopa Neuvostoliiton satelliittina, myöhemmin käyttäen Suomen kehityksestä sanaa ”finlandization” (”suomettaminen”, ”suomettuminen”).

Suomi Saksan–Venäjän sodassa 1941–45 amerikkalaisten mukaan

Toisenlasiakin esityksiä oli. Eversti Albert Seaton esitti [39] verraten totuudenmukaisesti Suomen osuuden Itä-Euroopan sotanäyttämöllä alkaen 23.8.1939 tehdystä Neuvostoliiton ja Saksan välisestä sopimuksesta, joka luovutti Suomen, Viron ja Latvian Neuvostoliiton etupiiriin. Seatonin mukaan Suomen menetykset neljä (?) kuukautta kestäneen sodan jälkeen olivat Viipurin lääni, Laatokan pohjois- ja länsipuolinen alue, alueita pohjoisessa ja Suomenlahden saaria. Suomi menetti 1/10 parasta aluettaan ja lähes ½ miljoonaa asukasta tuli kodittomiksi. Sen jälkeen Suomi eli marraskuusta 1940 kesäkuuhun 1941 miehityksen ja hävityksen uhan alaisena. Neuvostoliitto vaati Petsamon nikkelin käyttölupia ja korvauksia siitä, että (ennen suomalaista) omaisuutta olisi hävitetty luovutetulla alueella. Moskova sekaantui Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan sekä presidentinvaaleihin, ja Neuvostoliitto esti Skandinavian valtioiden puolustusliiton. Syyskuussa 1940 Suomen oli myönnettävä venäläisille joukoille kauttakulkuoikeus rautateillä Hankoon. Näytti siltä, että Neuvostoliitto odotti vain tekosyytä vallata Suomi [40].

Seaton arveli – liioitellen toimenpiteitä –, että Hitler aloitti neuvottelut Suomen kanssa elokuussa 1940 ja sai aikaan kauttakulkusopimuksen Norjaan. Marraskuussa Molotov neuvotteli Saksan kanssa mm. Suomesta. Neuvostoliitto uhkasi edelleen Suomea ja Suomi antoi vetää itsensä sotavalmisteluihin, mutta ei samoin ehdoin kuin Romania. Suomalaiset, jotka olivat kauan eläneet sotaa ja hävitystä merkitsevän kuilun reunalla, ottivat Saksan suojeluksen vastaan. Seaton mainitsee, että suomalaiset katsoivat olevansa aseveljiä, ei liittolaisia. Hän sanoo sitä tekosyyksi, koska suomalaiset olivat riippuvaisia Saksan ase-

ja viljatoimituksista [41]. Se tosin ei merkitse liittosopimusta.

Seatonin tiedon mukaan Hitler lähetti 26.5.1941 Rytin luokse lähettilään puhumaan Saksan ja Neuvostoliiton sodan mahdollisuudesta. Rytin kerrotaan sanoneen, että Suomi halusi välttää sekaantumista suurvaltojen sotaan. Kun Seaton seuraavan kerran kertoi suomalaisten vihkimisestä suunnitelmaan, puhutaan jo kesäkuun tapahtumista. Kesäkuun 17. päivä suomalaiset alkoivat mobilisoida saatuaan vakuutuksen, että Saksa takaisi Suomen itsenäisyyden ja entisten rajojen palauttamisen. Helsinki lienee pyytänyt, että Suomea ei yhdistettäisi operaatioon, jotta näyttäisi siltä, että se oli vedetty mukaan vastoin tahtoaan. Suomi julisti olevansa puolueeton 22.6. [42]

Seaton ei maininnut, että Hitlerin julistuksesta 22.6. viitattiin Suomen mukana oloon puhuen kylläkin vain Suomen puolustamisesta. Myöskään ei kerrota, että Neuvostoliitto pommitti laajalla alueella Suomen kaupunkeja 25.6.

Seaton totesi, että Suomen päämäärät olivat rajoitetut: Haluttiin valloittaa entinen oma alue eikä osallistuttu taisteluun Leningradia vastaan. Mannerheim halusi pysyä itsenäisenä eikä alistua Saksan sodanjohtoon [43]. Seaton totesi, että Saksa ei voinut komennella Suomea. Mannerheimille tarjottiin jopa kaikkien Suomessa olevien saksalaisten joukkojen päällikkyyttä, mutta hän kieltäytyi, koska sodan johtaja olisi siinä tapauksessa ollut Hitler [44].

Seaton huomautti, että Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa oli paljon hyväntahtoisuutta Suomea kohtaan, mutta väitti – mainitsematta ehtoja –, että suomalaisille tarjottiin turhaan rauhaa useita kertoja [45]. Suomen kysymys suuresa mittakaavassa tuli esiin 9.6.1944 hyökkäystä käsiteltäessä. Suomen eroamista sodasta Seaton käsitteli kokonaisuudessaan [46]. Hän katsoi, että joulukuussa 1941 Mannerheim oli jo epäillyt sodan onnistumista, mutta Moskovan esittämät rauhanehdot 1943 olivat sietämättömät eikä Suomi niitä hyväksynyt. Samoin kävi helmikuussa 1944. Seaton väitti, että Iso-Britannia ja USA olisivat taivuttaneet Stalinin Teheranissa joulukuussa 1943 lupaamaan, että Suomi säilyttäisi itsenäisyytensä.

Seaton kuvasi selvästi kesäkuun 1944 taistelun ankaruuden Kannaksella ja Laatokalla. Kesäkuussa oli kysymys Saksan avusta ja Rytin ja Ribbentropin sopimuksesta, jonka vuoksi Yhdysvallat katkaisi diplomaattisuhteet. Viipuri menetetttiin 20.6., mutta sen jälkeen neuvostohyökkäys pysäytettiin. Seaton ei esitä Tali-Ihantalan taiste-

lua juuri lainkaan. Hän sanoi vain, että hyökkäys pysähtyi, koska venäläisiä joukkoja oli lähetettävä Baltiaan. Mannerheim tuli presidentiksi, mikä antoi suomalaisille mahdollisuuden luopua Rytin tekemästä sopimuksesta. Tämän sopimuksen yksityiskohtia Seaton ei esittänyt. Asia tuli esille vasta kun kerrottiin Keitelin ja Mannerheimin kohtaamisesta, jolloin Mannerheim ilmoitti, että Rytin ja Ribbentropin sopimus ei ollut enää sitova. Tätä sopimusta, joka järkytti suomalaisia kesällä 1944, koska haluttiin välttää sitovia sopimuksia Saksan kanssa, ei yleensä muissa teoksissa mainita.

Sodan seurauksista Seaton sanoi, että Suomen menetykset olivat 200 000, joista 55 000 kuollutta. Lisäksi maa menetti laajoja alueita, taloudellisia resursseja ja joutui maksamaan miltei lamauttavat korvaukset. Se oli tarttunut aseisiin saadakseen takaisin talvisodassa menettämänsä alueet. Se toivoi ehkä enemmänkin. Mutta Neuvostoliitto ei ollut vähän vastuussa siitä, että se pakotti pienen kansan yhtymään Saksan kominternin vastaiseen ristiretkeen, koska talvisodan jälkeen se itse kiristi ja uhkasi Suomea tuholla.

Seaton viittasi Stalinin pilaileviin sanoihin, että maantiede esti Suomea pysymästä poissa Saksan ja Neuvostoliiton välisestä sodasta, ja totesi, että Suomelle Saksa oli pienempi kahdesta pahasta. Suomella oli onni säilyä itsenäisenä kansana. Siitä se sai kiittää rohkeuttaan ja päätäväisyyttään, meren läheisyyttä ja Yhdysvaltain sekä Iso-Britannian tuntenomaista mielenkiintoa sen tulevaisuuteen [47].

Suurvallan ystävällisyys pientä kansaa kohtaan riitti siis toivomaan sen elossa pysymistä, mutta ei sen säästämistä nöyryytyksiltä ja menetyksiltä, jotka miltei tekivät siitä raajarikon, kuten Seaton oli sanonut.

Arviointia Neuvostoliiton hajottua

Kun anglosaksiset historiantkirjoittajat käsittelivät Suomea Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteena 1939, he totesivat tapahtuneen ja tilanteen toivottomuuden. Neuvostoliiton voitto oli heidän sanojensa mukaan varma ja pikainen. Albrecht-Carrién mukaan se ei ollut kunnan sotaa [48]. Rauhanehdot olivat jopa paremmat kuin olisi voinut odottaa. Talvisodan aikainen myötätunto unohtui sodan laajetessa ja Suomen joutuessa Saksan vihollisten kannalta väärälle puolelle. Suomen päättäväisyys, uhrautuvaisuus ja kovat taistelut saivat enää vain vähän huomiota.

On mahdollista, että brittien ja länsieurooppalaisten saama shokki 1940 sekä saksalaisten arvaamattoman kauhuteon, holokaustin, draamaattinen julkitulo 1944–45 painoivat piiloon Neuvostoliiton ja kommunismin rikkomukset ihmisoikeuksia ja kansainvälistä oikeutta vastaan. Kansainliitto oli menettänyt merkityksensä, joten sen tuomitsevaa päätöstä ei enää muistettu. Kattynin murhasta vaiettiin, vankileirien saaristoa ja Stalinin vainoja venäläisiä kohtaan ei riittävästi tunnettu, ja itärintaman julma sodankäynti venäläisten lähestyessä Berliiniä, Itä-Preussia ja Kaakkois-Eurooppaa oli vielä tuntematon tai kuitattiin sillä, mitä venäläiset olivat kärsineet.

Jos historiankirjoittajat olisivat ottaneet huomioon viimeainitut asiat, niin olisi täytynyt huomata, että Suomen talvisodan jälkeen 1940 Baltian valtiot liitettiin häikäilemättömästi Neuvostoliittoon ja että puolalaisten järjestelmällinen teloitus oli alkanut samoihin aikoihin kuin Suomi teki maaliskuun 1940 rauhan. Olisi myös huomattu, että uusi itäraja oli huolestuttavan lähellä Suomen ydinalueita. Olisi voitu todeta, että Suomenlahden rannikoiden tilanne Saksan ja Neuvostoliiton sodan alkaessa, olisi vienyt Suomen jollakin tavalla mukaan. Suomi ei voinut olla Neuvostoliiton liittolainen eikä se olisi voinut olla puolueeton saksalaisten ollessa Baltiassa ja Suomenlahdella ja venäläisten Hangossa ja Suomen rannikolla. H. P. Willmott huomauttaakin (1989), että Baltian ja Puolan tapahtumat osoittivat suomalaisille, että tarkoitus oli Suomen sovjetisoiminen ja täydellinen alistaminen [49].

Moni historioitsija puhuu Suomen virheellisistä ratkaisuksista, kun se ei jatkosodan aikana tehnyt ajoissa rauhaa [50]. He eivät huomaa, että Suomi ei voinut tehdä rauhaa niin kauan kuin Saksa oli voimakas ja että Suomelle oli tärkeintä puolustautua niin kauan, että maata ei miehitetty. Willmott – toisin kuin monet – huomauttaa, että Neuvostoliitto ei saanut Suomen armeijaa tuhotuksi Viipurin-Petroskoin linjalla [51]. Moni toteaa, että Suomi säilytti itsenäisyytensä, joskin asiaa väheksyttiin esittämällä Suomi ”satelliittina” tai ”alistetuna”. Norman Davies huomautti, että 1940 Suomi menetti laajan alueen, mutta säilytti itsenäisyytensä ja puolueettomuutensa. Weinberg sanoi, että Stalin ehkä tunnusti Suomen kiihkeän päättäväisyyden säilyttää vapautensa. [52] Tätä eivät länsiliittoutuneet ilmeisesti uskaltaneet pitää voittona, sillä kansallisen ylpeytensä tähden Neuvostoliiton tuli saada epäonnistuneen talvisodan takia suuri alue [53] ja voittajan maine.

Historiankirjoituksessa ei yleensä mainita sitä yllättävää asiaa, että Saksan aloitettua so-

dan 22.6.1941 Neuvostoliitto pommitti Suomen kaupunkia 25.6., ennen kuin Suomi oli mukana sodassa. Davies tosin viittaa siihen, että Neuvostoliiton armeijalla oli 1941 hyökkäysasemat [54]. Kun Suomen toiminta 1941–44 oli haittana liittoutuneiden sodankäynnille, niin oli yhdentekevää, mitkä sen syyt olivat. Suomi oli vihollinen ja oli esitettävä kielteisessä valossa.

Jos historiankirjoituksessa olisi tuotu esiin mainitut syyt ja Neuvostoliiton välinpitämätön suhtautuminen kansainväliseen oikeuteen sekä sen todelliset tarkoitukset, niin ei ehkä olisi sanottu, että karjalaiset menettivät kotiseutunsa ”rangaistukseksi” siitä, että Suomi oli ”hyökkäävä” ja oli samalla puolella kuin ihmiskuntaa uhkaava Saksa.

Itä-Euroopan kohtalosta puhuessaan Willmott sanoi, että sodan loppuvaiheessa länsiliittoutuneet olisivat vain aseineen voineet estää Neuvostoliiton järjestelyt valloitetuilla alueilla eikä heillä ollut syytä riskeerata suhteita Neuvostoliittoon. Heillä ei ollut mitään velvoituksia, sillä ”vähäisemmät akselivallat” olivat liittoutuneet Saksan kanssa eikä Tšekkoslovakia ollut puolustanut itseään. Puolasta kirjoittajan oli varmaan vaikeata sanoa mitään, sillä Puolan kohtalo ilmeni tappioluvuista 5 400 000 [55].

Kirbyn mukaan Liettua menetti väestöstään 15 %, Viro 25 % ja Latvia 30 % [56]. Kirby ilmoittaa suomalaisten tappioluvuksi 86 000, joka on yli 2 % väestön lukumäärästä ja todellista lukumäärää pienempi.

Virheet ja vaikeneminen ilmaiseksi asenteita

1990-luvulla ilmestyneissä kirjoissa on Suomen sota ja tilanteet käsitelty asiallisesti ja osittain laajasti, joskin entiseen tapaan useita virheitä esiintyy ja tärkeistä asioista vaietaan. Saatetaan todeta, että Neuvostoliitto hyökkäsi 1939 pientä naapuriaan vastaan, joskin – kuten aikaisemmin – annetaan myös hyökkääjää ymmärtävä selitys. Neuvostoliitto halusi parantaa puolustuslinjoja [57] ja tavoitteli entisiä ”omistuksia” takaisin [58]. Kirjoittajat eivät huomaa, että Suomi oli ollut vain lyhyen ajan (1809–1917) Venäjän yhteydessä ja silloinkin autonominen ja että Suomi ei ollut koskaan todella ollut venäläisen hallinnon alaisena lukuunottamatta Uudenkaupungin rauhassa menetettyä aluetta (1721–1812).

Myöskään Baltia ei ollut vanhastaan venäläinen. Gilbert oli 1979 maininnut, että suomalaiset, baltit ja puolalaiset olivat läntisiä, mutta

hänkään ei kertonut, että Suomella oli ollut perustuslaki [59].

Vaikka Neuvostoliittoa arvostellaan [60], niin tapahtumia arvioidaan pikemminkin Neuvostoliiton kuin Suomen kannalta. Sota ei mennyt Neuvostoliitolta niin hyvin kuin oli aiottu. Hyökkääjälle se tuli kalliiksi; niinpä suurvallan ylpeys vaati voittoa, ja kirjoittajat toteavatkin, että Suomen tappio oli varma. Joku kirjoittaja sanoi Suomen antautuneen (1940, 1944) [61], mikä oli väärä termi puhuttaessa rauhanteosta. Talvisodan aikainen myötätunto tulee ehkä ilmi peitetysti, kun sanotaan, että Suomi osoitti odottamatonta vastarintaa ja todetaan, että Neuvostoliitto aloitti sodan rauhanomaista naapuriaan vastaan.

Sodan tulosta 1940 pidetään Neuvostoliiton kannalta epäviisaana sikäli, että Suomen oli turvauduttava Saksaan. Varsin usein myönnetään, että vaikka Neuvostoliiton motiivit olivat välisistä epäselvät, se ilmeisesti aikoi liittää Suomen Neuvostoliittoon. Molotov oli sanonut Lietuan uuden hallituksen ulkoministerille, että Liettua ja muut Baltian valtiot samoinkuin Suomi tulisivat liittymään Neuvostoliiton kunniakkaaseen perheeseen. Neuvostojärjestelmä tulisi valtaamaan koko Euroopan [62]. Davies huomautti, että Suomen osalta länsivaltojen oli todettava – toisin kuin Puolan osalta –, että Stalinin toimet eivät olleet oikeudenmukaisempia kuin Hitlerin [63].

Suomen tapahtumia käsiteltäessä myös historiankirjoittajat tekivät useita virheitä. Vielä tavallisempaa oli, että Suomi unohdettiin monissa tärkeissä vaiheissa. Täten lukija ei saanut oikeata kuvaa. Suomen tapahtumat poikkesivat usein muiden valtioiden ratkaisuista, mutta kirjoittajat eivät raskautaneet tekstiään selostamalla niitä.

Suomen maineeseen tämä menettely vaikutti kielteisesti. Liittoutuneet – ja varsinkin Neuvostoliitto – eivät välittäneet erottaa Suomea Saksan liittolaisista, kun sitä sanottiin akselivallaksi tai jopa satelliitiksi. Tällöin unohdettiin, että mitään liittoa ei ollut ja että Suomella oli samanlainen demokraattinen hallitus kuin ennen sotaa. Weinberg myönsi, että Suomella oli vakaa demokraattinen järjestelmä [64]. Willmott taas sanoi, että Suomi oli liittoutunut Saksan kanssa, ja hän puhui Suomesta Saksan liittolaisena [65]. Yleensä ei mainittu, että suomalaiset parhaansa mukaan välttivät myönnytyksien tekemistä Saksalle.

Kun Suomen sanottiin antautuneen tai vähäteltiin talvisotaa ja jatkosotaa, niin taustalla on vakaumus, että pienen valtion täytyi tulla nujerretuksi. Samalla kun kirjoittajat korostavat brit-

tien päättäväisyyttä hädän hetkellä eli vuoden 1940 paniikin aikana, ei tule mieleen ihmetellä, mitä Suomi – silloinen asukasluku 3,7 milj. – koki, kun vastustajina oli suuri osa maailmaa, ei sen oman ratkaisun takia, vaan koska Neuvostoliitto oli maahan hyökännyt ja Iso-Britannia oli sille julistanut sodan.

Ilmeisesti ei käsitetty, mitä kauhu Neuvostoliittoa kohtaan vaikutti suomalaisten ratkaisuihin. Virheet osoittavat Suomen vähättelyä. Kun Suomen itsenäisyyden luultiin päättyneen 1939 (Seton-Watson) tai sanottiin, että Suomi 1955 tuli itsenäiseksi (Gilbert), niin on pidetty yhdentekevänä, mitä pienestä valtiosta sanotaan.

Suomen taisteluille ei ole juuri tilaa uhrattu. Kun puhutaan odottamattomasta vastarinnasta, niin annetaan tavallaan tunnustus Suomen armeijalle, mutta syitä mielellään etsitään puna-armeijan puutteista tai ankarasta talvesta. Weinberg kiinnitti huomiota siihen, että suomalaiset 1942 kieltäytyivät hyökkäämästä Leningradiin pohjoisesta, mutta hän näyttää oletavan sen johtuvan Saksan resurssien puutteesta eikä Suomen päätöksestä olla hyökkäämättä [66]. Puhuessaan saksalaisten joukkojen karkottamisesta Lapista Weinberg sanoi puna-armeijan yhtyneen suomalaisiin [67], mitä ei liene missään tapahtunut.

Historiankirjoittajien virheet koskivat usein tärkeitä asioita. Nimenomaan talvisodan rauhanteko ja välirauha 1944 eivät merkinneet antautumista eikä Suomea miehitetty. Englantia lukuunottamatta Suomi oli Euroopassa ainoa sota käyvä maa, jota ei miehitetty, sillä suuri osa Neuvostoliittoa oli vallattu. Miehityksen välttäminen pelasti Suomen demokratian ja ehkä koko valtion ja kansan.

Suomen tuomitseminen hyökkääjäksi ja suomalaisten menetysten sanominen rangaistukseksi oli tietämättömyyttä tai ulkokultaisuutta ja oli osoitus siitä, että oman vastustajan ideologia nähtiin ihmiskunnan suurimmaksi vaaraksi ja liittolaisen teot minimoitiin. Suomen maine ja poliittinen asema vuodesta 1941 Neuvostoliiton hajoamiseen on tästä kohtuuttomasti kärsinyt.

Suomen historia "pienien" ja "sorrettujen" kansojen muotissa

Myös nationalismin historiassa Suomi yritetään pakottaa samaan kaavaan näennäisesti samassa asemassa olleiden kansojen kanssa. Tutkijoille esimerkiksi on vaikeata ymmärtää, että Ruotsissa ja Suomessa ei ollut feodaalilaitosta ja että siis talonpojat, tilattomat ja palveluskunta olivat va-

paita. Vielä vaikeampaa on käsittää, että Suomen asukkailla oli oikeus – suomenkielisiä talonpoikia myöten – olla edustettuina Ruotsin valtiopäivillä useiden satojen vuosien aikana.

Hugh Seton-Watson väitti, että autonomisessa Suomessa maanomistajat olivat melkein yksinomaan ruotsinkielisiä [68]. Benedict Anderson luuli, että 1809 viralliseksi kieleksi tuli venäjä [69]. Eric Hobsbawm piti Aleksanteri II:n patsasta senaatintorilla Suomen osoitukseksi lojaalisuudesta tsaarin valtakunnalle, vaikka se merkitsi huomiota Suomen suuriruhtinallalle, joka oli kutsunut koolle Suomen valtiopäivät [70]. Täten vähäteltiin Suomen kansan edellytyksiä kansallistietoisuuteen ja kansalliseen kypsyyteen.

Äskettäin ilmestyi Oliver Zimmer’in teos Euroopan nationalismista 1890–1940 [71]. Teos käsittelee nationalismia valikoiden. Suomi ei ole edes indeksissä. Zimmerin kirjassa Suomi esiintyy vain vuoden 1942 tilannetta kuvaavassa kartassa, jossa Suomi esitetään akselivaltojen liittolaisena.

Pienen kansan yksilöllisyyttä ei tunnusteta

Edellä olevat esimerkit osoittavat, että Suomi niputettiin vastaavilta näyttävien valtioiden joukkoon. Koska Suomi oli erilainen, mainittu asenne teki sille vääryyttä. Suomi oli demokratia ja sitä vastaan hyökkäsi Neuvostoliitto, joka ei onnistunut sitä valtaamaan eikä miehittämään. Suomi oli Saksan myötäsotija, mutta ei tehnyt myönnytyksiä kansallissocialismin ideologialle eikä liittoutunut Saksan kanssa. Suomi – Neuvostoliiton etupiiriin jätettynä – pysyi itsenäisenä valtiona ja solmi vahvat suhteet länteen. Tässä suhteessa Kirby totesi Suomen olevan erikoisuus, ”an oddity”, jolla oli oma erikoissuhteensa Moskovaan, mutta samalla hyvin toimiva läntinen demokratia [72].

Kirjoittajat eivät pysähtyneet toteamaan, että selityksenä oli Suomen historia edellisiltä vuosisadoilta ja sotien välinen demokratia sekä talvisodan henki, taistelutahto ja taitavuus selviytyä mahdolltomilta näyttäneistä tilanteista, niin että kansan päätehtävä, itsenäisyyden säilyttäminen onnistui. Anglosaksiset historiankirjoittajat eivät ole arvioineissaan Suomea siitä juuri paljain.

Kun länsiliittoutuneet päättivät, että Saksa ja kansallissocialismi olivat pahimmat viholliset, niin se ratkaisi Suomen kohtalon moniksi vuo-

sikymmeniksi tulevaisuudessa. Ne eivät yrittäneetkään selvittää, miten raskas talvisodan rauha oli ja ne pysyivät kylminä karjalaisen heimon kohdalolle. Stalinin kynniset sanat Edenille ja Hitlerin lausumat Saksan ollessa häviämässä [73] osoittavat, että Suomen tuhoa pidettiin selvionä.

Kun Stalin väitti, että Suomi ei voisi pysyä poissa Saksan ja Neuvostoliiton välisestä sodasta, ja kun Neuvostoliitto yritti eliminoida Suomen talvisodalla, niin se teki itse Suomen viholliseksi. Suomi ei olisi kestänyt kahden suurvaltan taistelua maaperällään. Liittoutuneet eivät hyväksyneet Suomen erillissotaa. Välttyäkseen syyllisyydeltä Suomi olisi pitänyt antaa Neuvostoliiton tuhota maa ja kansa.

Politiikassa ja historiamkirjoituksessa pieni kansa voitiin vaikeammalla ja vääristelemällä siirtää historian epäpyhille lehdille. Sen olemassaolo painoi vähän suurvaltojen etujen rinnalla. Tämän takia Karjalan kysymystä ei ole lännessä tai se esitetään anakronistisesti: Suomi oli syyllinen, koska se 1941 yritti turvata oman valtion ja palauttaa karjalaisille sen ikivanhan kotiseudun, jonka Neuvostoliitto oli 1940 siltä sodalla riistänyt. Itse asiassa vain Weinberg kiinnitti huomiota karjalaisiin pakolaisiin [74].

Suomi Euroopan ainoa demokratia sodassa kommunismia vastaan

Kun sotasyllisyysskysymystä syksyllä 2005 käsiteltiin Helsingissä, niin Suomen hyväksi esitettiin monia vanhoja ja uusia tietoja. Neuvostoliiton entinen Suomen suurlähettiläs Juri Derjabin piti kiinni siitä, että suomalaiset olivat olleet hyökkääjiä ja siis syyllisiä, koska he olivat rikkoneet kansainvälisen rauhansopimuksen, Moskovan rauhan [75].

Derjabin sanoi, että Stalinin hyökkäys Suomeen ei oikeuttanut Suomea ryhtymään hyvityssotaan. Hänelle ei ollut kansainvälisen oikeuden eikä moraalisen ongelma, että Neuvostoliitto hyökkäämällä Suomeen rikkoi Tarton rauhaa 1920 ja hyökkäämättömyyssopimusta vastaan.

Suomeen suhtauduttiin ikäänkuin se olisi ollut lähes merkityksetön. Eikö riittänyt, että suomalaiset hoitivat asiansa niin hyvin kuin suurvaltojen edunvalvonnan kykenivät? Eikö merkinnyt mitään, että Neuvostoliiton ja kommunismin länsiraja ei 1940 tullut Pohjanlahdelle ja että kesän 1944 torjuntataistelujen ansiosta kommunismin länsiraja ei ollut Tornionjoki [76].

Länsimaiden historiankäsitelyissä kansallissocialismi ja sen edustajana Saksa nähtiin

suurempana pahana kuin kommunismi ja Neuvostoliitto, joita vastaan alkoi tosin kylmä sota noin 1946. Tässä sodassa kamppailua käytiin taloudellisena, poliittisena ja ideologisena kilpailuna, asevarusteluna – myös ydinsotaa varten – ja salaisena sodankäyntinä. Tätä vihollisuutta ei tarkoituksellisesti sovellettu toisen maailmansodan aikaan, ja Neuvostoliitto–Venäjä säilyi kevään 2005 Moskovan voitonjuhlaan saakka kunnioitettavana taistelutoverina, joka oli kärsinyt raskaimman taakan epähuomaanisen natsismin kukistamisessa ja siten oli ansainnut valtavat aluelajennukset ja vahingonkorvaukset.

Kommunismien rikoksista alettiin pian sodan jälkeen puhua rautaesiripun länsipuolella. Gilbert mainitsi, että Hrustšev 20. kommunistisen puolueen kokouksessa 1956 lopetti Stalinin ajan paljastamalla hänen hallintonsa rikolliset piirteet [77]. Tämä tuskin vaikutti siihen, miten Suomeen suhtauduttiin. Tunnettu *Kommunismien musta kirja* antoi runsaasti tietoa kommunismin ja sen päämaan rikoksien laajuudesta. Niitä ei ole asetettu yhteyteen toisen maailmansodan loppuselvitteilyn kanssa.

Asiasta on tullut ajankohtainen, kun Euroopan neuvoston päätöslauselmassa tammikuussa 2006 tuomittiin kommunistivaltioiden ihmisoikeusrikkomukset, joiden katsottiin perustuneen luokkataisteluteoriaan ja proletariaatin diktatuuri-periaatteeseen. Päätöslauselman suomalainen vastustaja Mikko Elo (sos. dem.) sanoi, että kommunismilla oli natsismin kukistamisessa selvä rooli ja että Stalin oli 1945 hyväksytty henkilö, kun taas natsit ei hyväksytty koskaan. Tämän ajattelun mukaan liittoutuneiden keskuudessa oli yhteisesti päätetty, mitkä ihmisoikeusrikkomukset tuomittiin ja mitkä hyväksyttiin [78].

Päätöslauselman vastustaja Elo sanoi, että vain historiantutkijain tulisi käsitellä asiaa. Edellä tässä artikkelissa on käynyt ilmi, miten historioitsijat ovat asiaa käyttäneet omien väitteidensä tueksi.

Suomen valtio ja Suomen maine toisessa maailmansodassa

Mitä Suomen valtio on tehnyt antaakseen kansainväliselle lukijakunnalle suomalaisen näkemyksen Suomen asemasta toisessa maailmansodassa?

Miehitetyissä maissa ei ollut mahdollisuutta puhdistaa sodan ajan hallitusten mainetta eikä kansallissosialismin kannatus oikeuttanut sitä. Suomessa sodan syitä tuotiin sotasyllisiä

tuomittaessa esiin, mutta valvontakomissio esti asian käsittelemisen alkusyistä lähtien. Uuteen ystävyyspolitiikkaan ei sopinut syyllisyyskysymyksen käsittely puolueettomasti.

Yleiseen mielipiteeseen lännessä eivät suomalaiset siis pystyneet vaikuttamaan. Taitavalla ja sinnikkäällä politiikalla ja yksityisten suomalaisten läntisillä suhteilla Suomi saavutti aseman, jossa se hyväksyttiin puoli-itseenäiseksi, kunnes hämmästyneenä todettiin sen kehittyneen pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Suomen maineeseen kuitenkin vaikuttavat vielä ilmeisesti sodan ajalta periytyneet ennakkoluulot ja moraaliset arvostukset.

Kun aikaa on kulunut 60 vuotta, Neuvostoliitto on hajonnut ja julkisesti on todettu Stalinin rikokset ja kommunistisen järjestelmän aiheuttamat tuhot, Suomen valtio voisi kumota sotasyllisyys oikeudenkäynnin tuomiot laittomina ja väärinä sekä liittää päätökseen selvityksen talvi- ja jatkosotaan johtaneista syistä ja tapahtumien kulusta.

Silloin kävisi ilmi, että Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 1939 ja että Suomi ei tukenut kansallissosialistista Saksaa, vaan käytti sitä hyväkseen, kävi erillissotaa sekä onnistui siinä siten, että Suomea ei miehitetty, vaan maa säilytti itsenäisyytensä. Myös olisi todettava, että karjalaista heimoa ei voitu rangaista kodin ja kotiseudun menetyksellä 1939-40 vedoten siihen, että Suomi 1941 – suojellessaan maataan – yritti vallata karjalaisten ikivanhan kotiseudun takaisin.

Aikakirjoihin merkittävänä tapahtumana voitaisiin myös todeta, että Suomi ainoana eurooppalaisena demokratiana taisteli Neuvostoliittoa ja kommunismia vastaan todellisessa sodassa ja onnistui siinä määrin, että kommunismin länsiraja pysyi Suomen itärajalla.

Pienet valtiot ja Euroopan unioni

Suomen ja monien pienten valtioiden tarina toisen maailmansodan aikana osoittaa, miten vaikea ja usein lähes toivoton keskusuurten ja pienten valtioiden asema oli suurvaltojen ja supervaltojen määrätessä tapahtumien kulun. 1800-luku oli ollut harvojen suurvaltojen loistoaikaa, ja toisen maailmansodan jälkeen luultiin, että supervallat määräisivät kehityksen suunnan, niin että kansallisvaltioiden aika olisi ohi. Sodan suuret tuhot herättivät kuitenkin maanosan läntisen osan huomaamaan, että sodat Euroopassa olivat liian vaarallisia, ja Ranskan, Saksan ja Italian sekä Benelux-maiden liitosta kehittyi Euroopan unio-

ni, jonka toivotaan turvaavan maanosan suuret ja pienet valtiot.

Huomattava yhteisö, jolla on sama arvopohja kuin sen jäsenillä, on ainoa tae siitä, että pieni valtio ei joudu yksinään taistelemaan olemassaolostaan.

VIITTEET

- [1] John Lewis Gaddis, *Russia, the Soviet Union, and the United States: An Interpretative History*. New York: John Wiley and Sons, Inc., 1978, 139-141, 149.
- [2] John Hutchinson, "Myth against myth: the nation as ethnic overlay." *Nations and Nationalism*. Volume 10, Part 1/2, January/April 2004, 109-123. Hutchinson on ollut m.m. toimittamassa teosta John Hutchinson & Anthony D. Smith, Ed., *Nationalism*. Oxford Readers, Oxford University Press, 1994.
- [3] William A. Wilson, *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Bloomington and London: Indiana University Press, 1976.
- [4] Hutchinson, 114-115.
- [5] Hugh Seton-Watson, *Nations & States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. London: Methuen & Co. Ltd, 1977, 448. Seton-Watson oli Venäjän historian professori Lontoon yliopistossa (School of Slavonic and East European Studies).
- [6] Seton-Watson, 268-269.
- [7] Gaddis, 156. Stalin oli sanonut Anthony Edenille, että tarkoituksena oli palauttaa Venäjän entiset rajat.
- [8] *A History of the Modern World*. Tässä käytetty ruotsinnettua teosta R.R.Palmer, *Nya tidens världshistoria 1-2*. Utgiven under redaktion av Torvald Höjer. Stockholm: AB Svenska Bokförlaget. Andra tryckningen, 1961.
- [9] Felix Gilbert, *The End of the European Era, 1890 to the Present*. The Norton History of Modern Europe. General Editor Felix Gilbert. New York: W.W.Norton & Company. Inc, 1979 (1970). Gilbert (s.1905) oli 1930-luvulla muuttanut Yhdysvaltoihin.
- [10] René Albrecht-Carrié, *A Diplomatic History of Europe since the Congress of Vienna*. London: Methuen, 1965. (First published 1958.) Myöhemmin Columbia's School of International Affairs.
- [11] W.N.Medlicott, *British Foreign Policy since Versailles 1919-1963*. London: Methuen & Co. Ltd, 1968.
- [12] *The New Cambridge Modern History*. Volume XII. *The Era of Violence 1898-1945*. Ed. By David Thomson. Cambridge at the University Press, 1960, 71-73, 88.
- [13] *The Times Atlas on World History (1986)* on kyläkin esittänyt kartassa karjalaisten evakuoimisen. Marjatta Hietala, "Myytti periferisestä Suomesta". Kleio. Erikoisnumero 1991, s..5.
- [14] Palmer II, 334.
- [15] Ibid. 238.
- [16] Myöskään Puolan kiistanalainen alue Curzon-linjan itäpuolella, jonka liittoutuneet olisivat antaneet 1919 Venäjälle ja jonka Puola silloin valtasi ja 1947 menetti, ei ollut venäläinen, vaan valkovenäläinen tai ukrainalainen ja oli kuulunut itäänpäin laajaan Puola-Liettuan valtakuntaan. Palmer II, 347.
- [17] Ibid. 334; Medlicott, 239; Albrecht-Carrié, 544.
- [18] *Historia Mundi*. Ein Handbuch der Weltgeschichte in zehn Bänden. Bern und München: Francke Verlag, 1961. Das 19. unc 20. Jahrhundert. Zehnter Band. Anton Ritthaler, *Chronik 1919-1945*, 715. Suomen tapahtumista 1941 ja 1944 ei ole mainintaa.
- [19] Gilbert, 338.
- [20] Ibid. 384-385.
- [21] Albrecht-Carrié, 544-545.
- [22] Ibid. 557.
- [23] Ibid. 569, 589-590.
- [24] *Das neue Fischer Lexicon in Farbe*. Band 3. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1981, hakusana Finnland.
- [25] Albert Seaton, *The Russo-German War 1941-45*. New York: Praeger Publishers, Inc. Second Printing, 1972, 461.
- [26] Palmer II, 338.
- [27] Ibid. 344, 349.
- [28] Ibid. 350.
- [29] Ibid. 352.
- [30] Medlicott, 238-239.
- [31] Ibid. 253.
- [32] Ibid. 275.
- [33] David Kirby, *The Baltic World 1772-1993. Europe's Northern Periphery in an Age of Change*. London and New York: Longman, 1995, 367.
- [34] Gilbert, 407.
- [35] *The New Cambridge Modern History XII*, 73-74.
- [36] Gilbert, 405.
- [37] Norman Davies, *Europe. A History*. Oxford University Press, 1996, 1087-1088.
- [38] Albrecht-Carrié, 660.
- [39] Seaton, *The Russo-German War 1941-45*. Suurlähettiläs René Nybergin kirja-arvostelun mukaan on äskettäin ilmestynyt teos Alan Palmer, *Northern Shores. A History of the Baltic Sea and its Peoples*. (kustantaja John Murray), jossa jokseenkin totuudenmukaisesti esitetään Itämeren ympäristön kaikkien kansojen historiaa ja merkkitapahtumia. Sellaisista teoksista voidaan saada selvää myös pienten kansain luonteesta ja historiasta, mutta ne tiedot eivät siirry suurelle yleisölle. Helsingin Sanomat 4.2.2006, C 2, "Itämeri ulkopuolisin silmin".
- [40] Seaton, 10-11, 66.
- [41] Ibid. 12-13, 39, 157.
- [42] Ibid. 66-69.
- [43] Ibid. 39.
- [44] Ibid. 95, 157.
- [45] Ibid. 160, 167.
- [46] Ibid. 433, 440, 460-466. Seaton mainitsi Hitlerin sanoneen (440), että saksalaisten vetäytyminen kauhistuttaisi suomalaiset, jotka Laatokan rannalla taistelivat epätoivoisesti elämästään ja olemassaolostaan kansana.
- [47] Ibid. 461, 465. Seatonin mukaan Stalin oli Teheranissa joulukuussa 1943 suostunut Rooseveltin ja Churchillin vaatimukseen, että Suomi säilyttäisi itsenäisyytensä.
- [48] Ks. edellä s. 7, Albrecht-Carrié, 544-545.
- [49] H.P. Willmott, *The Great Crusade. A New Com-*

plete History of the Second World War. London: Penguin Group. Michael Joseph, 1989. S. 65-66.

- [50] Willmott, 383; Weinberg, 271, 462-463, 659-660.
[51] Willmott, 385.
[52] Norman Davies, Europe. A History. Oxford-New York: Oxford University Press, 1966. S. 1003; Weinberg 902.
[53] Willmott, 69.
[54] Willmott (138) tosin sanoo, että Neuvostoliiton ja Suomen välillä oli sotatila 25.6. jälkeen, koska Neuvostoliitto oli pommittanut Suomen kaupunkoja; Davies, 1000.
[55] Willmott, 382,477.
[56] Kirby, The Baltic World 1772–1993. 1995. S. 376-377. Hän ei tosin erittele, mistä menetyksistä oli kysymys.
[57] Howard – Louis 112; Willmott 65; Weinberg 134. Ks edellä nootit 14, 19.
[58] Willmott 65. Saksa oli suostunut siihen, että entiset Venäjän omistukset kuuluivat Venäjän etupiiriin. Saksan voitto ensimmäisessä maailmansodassa oli luonut pohjan Baltian valtioiden ja Suomen itsenäisyydelle. Hobsbawm, 59, sanoo, että Saksan-Neuvostoliiton sopimuksen mukaan Neuvostoliitto miehitti ne tsaarin valtakunnan eurooppalaiset osat, jotka oli menetetty 1917-1918 paitsi Länsi-Puolaa ja Suomea, jota vastaan Stalin kävi kömpelön ja epäonnistuneen talvisodan.
[59] Gilbert, 99-100.
[60] Howard – Louis, 112, 125-126; Willmott, 65-67, 70; Weinberg, 134; Kirby, 354-355.
[61] Howard, 112; edellä Palmer II, 344.

[62] Kirby, 357.

- [63] Davies, 1003. Liittoutuneet muistelivat sitä, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen Puola ei ollut tyytynyt niiden suosimaan Curzon-linjaan.
[64] Weinberg, 184.
[65] Willmott, 70, 383, 474("vähäisemmät akselivallat"; Vrt. Howard –Louis, 126.
[66] Weinberg, 410.
[67] Ibid. 703-704.
[68] Seton-Watson, 71-73.
[69] Benedict Anderson, Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso Editions and NLB, third impression 1986, 72. Näin siitä huolimatta, että hän käytti minun kirjaani, Aira Kemiläinen, Nationalism. Problems concerning the Word, the Concept and Classification (1964), jossa selvästi sanoin, että ruotsi oli edelleen virallinen kieli.
[70] E. J. Hobsbawm, Nations and Nationalism since 1780. Cambridge: Canto Edition, 1991, 86-87.
[71] Oliver Zimmer, Nationalism in Europe, 1890-1914. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, 2003. Vrt. XIV.
[72] Kirby, 378.
[73] Ks. Gaddis, 156; Seaton, 440, 443.
[74] Weinberg, 106.
[75] Historian Ystävä 1/2006, 3. "Sotasyllisyydestä yhä suuret näkemyserot."
[76] Tämän on maininnut Kirby, 378.
[77] Gilbert, 407.
[78] Ks. Esim. Suomen Kuvalehti 5/2006, 16-17.

Kirjoittaja on yleisen historian professori emerita Jyväskylän yliopistossa.